

Марина Богданова
Maryna Bogdanova¹
Бердянський державний
педагогічний університет, Бердянськ (Україна)
mishukmarina36@gmail.com
ORCID:0000-0003-2485-4425
DOI: <https://doi.org/10.34768/3xpt-k178>

Nr: 3 (2021)
e-ISSN 2658-154X

ПОВІСТЬ Б. ПОЛЯНИЧА «СІМ ЗОЛОТИХ ЧАШ»: СВОЄРІДНІСТЬ ПОЕТИКИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

The historical story of B. Polianych “Seven golden cups”: the divinity of historical memory’s poetics.

Abstract

In the article there have been analyzed the historical memory’s poetics in the story of B. Polianych “Seven golden cups” from the position of general ethic, local, personal levels. There have been considered author’s views as a founder and active participant of the Lviv literary society “Logos”.

The author has studied the composition and plot of the work. So, compositionally it consists of twelve parts. In every part the author depicts the solution of Ukrainians’ political questions after defeat of Ukrainian-Swedish troops near Poltava. That’s why the image of a dream state of Ukrainians consists of numerous dialogues, military, church and public leaders. According to it there are two plot lines – state, religious. There have been defined memory places – Hamburg, Lviv, Rome where the important events for Ukrainian people took place.

---

¹ Bogdanova Maryna Mykolayivna is Associate Professor (Ph.D.) of the Department of Ukrainian and Foreign Literatures and Comparative Literary Studies at Berdyansk State Pedagogical University. The main direction of scientific activity is historical prose, the phenomenon of memory in the historical prose of writers of the Ukrainian diaspora in the second half of the twentieth century.

So, one of the geographic memory places of the story is Hamburg, where on the Japan ship the vice graph Chevalier de Meson Ruzh meets with the leader of military government of Japan – Great Shogun Tokugawa. In Hamburg the fate of Ukraine is decided. The next geographical memory place is Lviv, the Sent jour mountain, where Atanasii Sheptytskyi in the dialogue with Fedir Sheptytskyi discuss Ukrainian problems. Rome is presented as a geographical, cultural and religious memory place, which is associated with Catholic Church. The traumatic memory place – Baturyn – appears from Ostapenko's memories, in which one by one came crippled images of Ukrainians.

Keywords:

historical memory, traumatic memory, identity, historical novella, poetics, genre.

У статті проаналізовано поетику історичної пам'яті в повісті Б. Поляничка (справжнє ім'я – Григор Лужницький) «Сім золотих чаш» з позиції загальноетичного, локального, особистісного (авторського) рівнів. Окреслено погляди автора як засновника та активного учасника Львівського літературного товариства «Логос». Простежено авторський задум твору – зображення політичної ситуації українців після поразки україно-шведських військ під Полтавою. Приділено увагу дослідженню діалогів персонажів. Вони розкривають ціннісну орієнтацію героїв, ставлення до історичних процесів, політичного життя. Проаналізовано образ омріяної України, що постає з розповідей впливових політичних діячів, військових, церковних і державних лідерів. Розкрито специфіку художнього осягнення української історії в історичній повісті. З метою осмислення творчості Г.Лужницького в контексті соціокультурних тенденцій епохи застосовано культурно-історичний метод, що дав можливість простежити націософську концепцію автора в творі. Проаналізовано своєрідність вигадки, домислу та історизму в творі. Досліджено сюжет повісті «Сім золотих чаш», якому наявні дві лінії: перша – державницька, пов'язана з молодим дипломатом Андрієм Войнаровським, та його діяльністю щодо виборювання незалежності українського народу, а друга – релігійна, яка розкриває діяльність Федора Шептицького, що дбав про збереження Української греко-католицької церкви. Виокремлено місця пам'яті – Гамбург, Львів, Рим, де відбувалися вирішальні події для українського народу. Проаналізовано Батурин як місце травматичної пам'яті.

Ключові слова: історична пам'ять, травматична пам'ять, ідентичність, історична повість, поетика, жанр.

Сьогодні українське суспільство вкотре замислюється над питанням національної ідентичності, яку визначають не тільки етнічні критерії, а й ціннісні орієнтації. Взаємопов'язаними категоріями є: цінності → національна свідомість, національна ідентичність ← історична пам'ять. Варто зазначити, що питання історичної пам'яті стало предметом багатьох досліджень гуманітарної науки. Історична пам'ять асоціюється з перемогами й поразками, українськими героями, географічними та травматичними місцями пам'яті, релігією, духовністю. У цьому розумінні історичний твір, у якому автор за допомогою факту, авторської вигадки відтворює певні епохи, акцентує на доленосних подіях і ключових ролях історичних постатей, набуває все більшої популярності. Цікавою і самобутньою є історична проза Григора Лужницького (псевдоніми: С. Ордівський, Б. Поляннич, Меріям), естетичні погляди якого формувалися на засадах національної та християнської ідей. Він належав до когорти письменників Західної України, творчість яких розвивалася під впливом загальнокультурного розвитку католицького руху.

М. Ільницький, аналізуючи літературне життя міжвоєнного двадцятиліття, проаналізував головні напрямки літературного життя в Західній Україні. З-поміж інших схарактеризував католицький, що був під опікою Святоюрської гори й митрополита Андрея Шептицького². Г. Лужницький був засновником й активним учасником Львівського літературного товариства «Логос» (1922–1939). І. Дмитрів та О. Кафлик у науковій розвідці визначили місце львівської групи християнських письменників у громадсько-культурному житті Західної України 20-30-х рр. ХХ ст. та в українському літературному процесі міжвоєнного двадцятиліття, акцентувавши увагу на націософській концепції їхньої творчості. «Логосівці», «спираючись на ідеї християнського персоналізму та волюнтаризму, створювали культ духовно сильної особистості, яка була здатна розпізнати негативні суспільні явища і протистояти їм з позицій практикуючого християнства»³. Саме тому Г. Лужницький, усвідомлюючи культурну, історіотворчу та націєтворчу місію, залишаючись вірним українцем і за рубежом, у своїх історичних повістях «Багрянний хрест», «Срібний череп», «Чорна ігуменя», «Сім золотих чаш», «Замок янгола смерті» розширив кордони українського

---

² Ільницький М. Драма без катарсису: Сторінки літературного життя Львова першої половини ХХ століття. Львів : Місіонер, 1999. 212 с.

³ Дмитрів І., Кафлик О. Християнське осмислення національної історії у творчості письменників-«логосівців» // *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2012. Вип. 3. С. 295–304. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2012_3_38

політичного життя й надав національним проблемам всеєвропейського масштабу.

У різні часи художня спадщина Г. Лужницького зацікавлювала таких дослідників, як С. Андрусів, В. Антофійчука, Н. Вівчарик, О. Вешелені, М. Комарицю, Л. Рудницького, Т. Салигу та ін. **Мета статті** – інспірувати літературознавчий аналіз на художнє осмислення автором української історії в повісті «Сім золотих чаш»; з позицій загальноетичного, локального, особистісного (авторського) рівнів дослідити поетику історичної пам'яті у згадуваному творі, простежити моделювання образів як «*imagines agentes*» (А. Ассман) української нації.

Осмисленню творчості Г. Лужницького в контексті соціокультурних тенденцій епохи, тлумаченню історичної концепції автора дасть можливість культурно-історичний метод; осягненню художньої реальності твору сприятимуть можливості естетичного методу; осмисленню значення історичної події, ролі лідерів у історичних працях та зіставлення з художнім твором дасть можливість залучення до аналізу порівняльно-історичного методу; елементи герменевтичного методу сприятимуть розумінні трансформації певного образу, тлумаченню інформації в культурних символах.

Звернення до праць Я. Ассмана, М. Альббакса, Х. Вельцера, Я. Грицака, В. Горобця, Ю. Зернія, З. Когута, П. Коннертона, С. Кульчицького, П. Нора, М. Рябчука, Т. Рейнджера, Й. Рюзена, М. Стріхи, Е. Тульвінга, К. Уайкема, Д. Фентресса, Ю. Шаповала, Н. Яковенко та ін. дозволило виокремити один із концептів *memorialstudies* – історичну пам'ять.

Історична пам'ять є не лише одним із головних способів передачі досвіду, свідчень про минуле, але і важливою складовою самоідентифікації українців у цілому. Саме тому Г. Лужницький, сповідуючи загальнохристиянські закони, звертався до історичної та християнської тематики у своїх творах. Н. Вівчарик, досліджуючи проблему національної ідентичності в історичних повістях автора, зазначає: «Його звернення до історичної тематики стало своєрідною спробою збереження національної ідентичності, пасіонарного служіння Батьківщині поза її межами»⁴.

Оскільки Г. Лужницький використовує шпигунську лінію, сенсації в зображенні подій, О. Вешелені розглядає повість «Сім золотих чаш» як повість-сенсацію

---

⁴ *Вівчарик Н.* Проблема національної ідентичності в історичних повістях Григора Лужницького // Волинь філологічна: текст і контекст. Імагологічні виміри національної літератури : зб. наук. пр. / упоряд. Л. К. Оляндер, Т. П. Левчук. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. Вип. 12. С. 47–55.

– різновид пригодницької⁵. Ми послуговуємося авторським визначенням твору – історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років⁶. У передмові Л. Рудницький зазначає, що «... поле дії у творі – Україна і ціла західна Європа. Автор поєднує широку історичну ерудицію зі сміливою творчою фантазією та розкриває перед читачем інтриги інтернаціональної дипломатії, плани та проекти володарів західної Європи, серцеві пригоди аристократичних дам, і, що може найцікавіше, психологію українця-дипломата на інтернаціональній арені»⁷. За Л. Рудницьким, «Сім золотих чаш» – це історико-сенсаційна повість, тобто жанрова модифікація історичної повісті. Г. Лужницький передає «дух часу» першої половини XVIII ст. та важливих для українців історичних подій⁸.

У творі наявні дві сюжетні лінії: перша – державницька, пов'язана з молодим дипломатом Андрієм Войнаровським, та його діяльністю щодо виборювання незалежності українського народу, а друга – релігійна, яка розкриває діяльність Федора Шептицького, що дбав про збереження Української греко-католицької церкви. Образ України – її політичні та релігійні відносини – майстерно складається з географічних місць пам'яті: Гамбурга, Львова, Рима, де відбувалися важливі для України події, та Батурином як місцем травматичної пам'яті українців. Місця пам'яті тут є не лише географічними пунктами, а й своєрідними точками зіткнення, які репрезентують пам'ять колективну⁹.

Композиційно твір складається з дванадцяти розділів. Дотримуючись задуму, автор у кожному розділі зображує розв'язання політичних питань українців після поразки україно-шведських військ під Полтавою. Образ омріяної держави українців постає з численних діалогів, розповідей впливових політичних діячів, військових, церковних і державних лідерів.

Одним із географічних місць пам'яті твору є Гамбург, де на японському кораблі пан віцеграф Шаваліє де Мезон Руж – секретар посла короля Франції – зустрічається

---

⁵ *Вешелені О.* Жанр «сенсаційної повісті» в українській еміграційній літературі URL : https://www.academia.edu/6997641/Жанр_сенсаційної_повісті_в_українській_еміграційній_літературі_The_genre_of_sensational_novel_in_the_Ukrainian_immigrant_literature

⁶ *Полянч Б.* Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225 с.

⁷ *Полянч Б.* Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225 с.

⁸ *Полянч Б.* Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225с.

⁹ *Nora P.* (Ed.) *Les lieux de mémoire.* I. La Republique; II. La Nation; III. Les Frances. Paris, Gallimard (Bibliothèque illustrée des histoires), 1984 – 1992.

з керівником військового уряду Японії – Великим Шогуном Токугава, який правив на початку VIII століття в Японії. Він увійшов в історію як реформатор, що спрямував політику країни на освоєння цілини, збільшення податків, заощадливість чиновників, запровадив стандарти для розгляду судових справ та ін. Його реформи отримали назву «реформи Кьохо». Варто зазначити, що в цей час Японія була закритою для Європи. Японський уряд вів ізоляційну політику, з пересторогою ставився до стосунків з Росією та Європою, хоча посольства Російської імперії, Великої Британії неодноразово пропонували японцям укласти торговельні угоди, але шьогунат відмовляв. Японці пам'ятали західноєвропейську колоніальну експансію. Шьогунські аналітики «наполегливо шукали можливості «влитися» на рівних у «дружну сім'ю» колоніальних хижаків¹⁰. У діалозі політиків постає альтернативна історія, пов'язана з геополітичним розподілом світових територій. Так, пан віцеграф Шаваліє де Мезон Руж та Токугава говорять, що після битви під Полтавою козаки пристали на службу до шведської, німецької армій. Токугава має намір приєднати до Японії Маньчжурію (Монголію) та все, що розташоване між Амуром та Жовтим морем. Великий Шогун остерігається стосунків Китаю з Московщиною, які хочуть знищити Країну сонця, що сходить, – Японію. Завдяки художній майстерності автора в повісті створюється образ українських козаків як народу, що, за словами Шогуна, «хоробрі вояки, я навіть сказав би, що й хитрі, як мало хто з нас, і вірні»¹¹. Автор художньо моделює прагнення Великого Токугави продовжити кордони Країни сонця, що сходить, приєднавши Маньчжурію до Японії: «...адже там чимала частина козацького війська»¹². Г. Лужницький створює образ козацтва, що розкидане по світу, воно уособлює вічну боротьбу за волю та повернення на батьківщину. Щодо міцності та сили козацького війська історики говорять, що в першій половині XVII століття воно не поступалося кращим європейським арміям. Так, майстерністю відзначалася піхота; управно справлялися на морі, мала успіхи козацька кіннота, сторожова та охоронні служби; козаки виокремлювалися серед інших європейських армій вмілим веденням бою – використовували так звані рухомі фортеці, коли в чотирикутнику з возів знаходилася військова сотня й виходила заради бойових сутичок, а під час небезпеки могла зайти

---

¹⁰ Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки : Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.) : навч. посібник. Київ : Либідь, 207. 560 с.

¹¹ Поляннич Б. Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225 с.

¹² Поляннич Б. Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225с.

всередину укріплення. Отже, автор у ХХ столітті, згадуючи героїчне минуле українського народу, зображує козацтво, сила і міць якого була відома далеко за межами української території.

Також із діалогу читач дізнається про Пилипа Орлика, що є «начальним вождем козацьких військ поза межами держави», та про Андрія Войнаровського, який є приятелем королеви Саксонії – графині Аврори Кенінгсмарк¹³. Якщо Пилип Орлик згадується автором побіжно, то Андрію Войнаровському автор приділяє велику увагу.

Наступним географічним місцем пам'яті у творі є Львів, зокрема гора Святого Юра, де Атанасій Шептицький у діалозі з племінником Федором Шептицьким обговорюють українські проблеми: польсько-українські взаємини, релігійні та територіальні питання, а головне – роз'єднаність української нації. Автор у моделюванні образу України застосовує мозаїчний принцип зображення. Україна постає здебільшого з діалогів персонажів протягом усього твору. Діалоги в Г. Лужницького розкривають ціннісну орієнтацію персонажів, ставлення до історичних процесів, політичного життя. Окрім того, пейзаж під час зустрічі та майстерно описані одна чи дві деталі передують розвиткові подій. Авторським новаторством є те, що діалог рухає сюжетом твору, що характерно для драматургії та кіномистецтва. Так, у довірливій атмосфері відбувається невимушена розмова Атанасія Шептицького з небожем Федором Шептицьким у владичій палаті на горі Святого Юра. З розмови читач дізнається, що після поразки під Полтавою частину козацтва, що залишилося на українській території, очолює Іван Скоропадський, який, за словами А. Шептицького, хоче зберегти частку українського. Йдеться про діяльність Чину св. Василя Великого – чернечої спільноти Української греко-католицької церкви. Специфіка історичної пам'яті полягає в умілому поєднанні історичної правди та художнього вимислу. Так, з історії відомо, що Атанасій Шептицький був єпископом Руської Унійної Церкви, а з 1729 року став Митрополитом Київським – предстоятелем Української греко-католицької церкви. Відзначився реформами, зокрема, латинізував візантійський обряд. Забороняв носити старий православний одяг, вводив римо-католицький, греко-католицьким священикам дозволяв голити бороди та стригти волосся¹⁴. З розповіді Атанасія Шептицького читач дізнається про Київського

---

¹³ Поляннич Б. Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225с.

¹⁴ Скочилас І. Атанасій (Шептицький, 1723–1779) Канівський архимандрит і Перемишльський унійний єпископ // Генеалогічні записки. Львів, 2012. Вип. 10 (нової серії 4) С. 29–35.

православного митрополита Йоасафа Кроковського, засудженого на довічну каторгу. У розмові Атанасій Шептицький апелює до відомих подій, адже за наказом Петра I Йоасафа Кроковського викликали до Глухова після поразки українських військ під Полтавою. У творі автор використовує історично достовірний факт – виголошення анафеми гетьману Іванові Мазепі. Атанасій зазначає, що зроблено це було під примусом. Окрім того, церковні діячі були присутні під час страти української старшини, козаків, церковних людей. Після того Йоасафа все одно було заслано до Твері, а у 1718 році під час поїздки на допит до Санкт-Петербурга він помер. Митрополит увійшов в українську історію як великий подвижник української церкви, сприяв розвитку Києво-Могилянської Академії. Далі Шептицький оповідає про утиски українського духівництва і Москвою, і Польщею.

У Гамбурзі доля України вирішується і королями, і провідними європейськими діячами; часто в знаних дамських салонах того часу. Художній простір твору Г. Лужницький розширює завдяки ретроспекціям під час діалогів. Марія Аврора графиня фон Кенінгсмарк була коханкою Августа Сильного – короля Саксонії та Польщі. За материнською лінією вона належала до знаного датського роду Врангелів, що відзначилися у військовій справі, перебували на службі в Данії, Німеччині, Австрії, Голландії, Іспанії, Росії.

Батько Аврори – Отто-Вільгельм – вчений, дипломат, військовий; був фельдмаршалом шведського короля. І тому Аврора здобула хорошу освіту. Вона писала вірші, драми, музику, цікаві репортажі в публіцистичному стилі, грала, танцювала, малювала. Говорила французькою, німецькою, італійською мовами. Аврора мала всі якості для громадської діяльності. Відстоюючи батьківську спадщину, Аврора певний час перебувала при дворі короля Швеції; відзначалася вмінням вести бесіди, була обізнаною в галузі географії, політики. Згодом стала коханкою Августа Сильного – короля Саксонії та Польщі. Аврора любила подорожувати; мала власний салон, брала участь у дипломатичних справах – відвідала короля Швеції Карла XII з метою переговорів щодо припинення війни, що стало відомо пізніше широкому загалу¹⁵. Цілком не випадково автор зображує вже не молоду, досвідчену графиню, яка веде діалог з лікарем, що хоче її повернути до впливу на політичній арені: «Вам не вільно жити спогадами! Ви шукаєте того, що минуло, на Кведлінбургу, Берліну чи Дрездену,

---

¹⁵ *Винар Л.* Андрій Войнаровський. Мюнхен, Клівленд : Видавництво «Дніпрова хвиля», 1962 С.127.

а забуваєте, що життя йде далі і колеса історії завернути не можна». Лікар Ларі, як старий друг, закликає Аврору: «Вам треба знову так, як колись, почати ткати сіль політики, яка під цю пору вимагає зовсім іншого підходу»¹⁶. Із діалогу відомо, що графиня Аврора колись брала участь у політичних інтригах. За одними припущеннями, вона стала абатисою Кведлінбургського монастиря й вела розмірений спосіб життя, продовжуючи писати, а за іншими – намагалася впливати на політичні питання протягом усього життя. На жаль, архів графині, як і її повна біографія, надиктована самою Авророю, не збереглися. Під час зустрічі Ларі та Аврора обговорюють політичні питання, прораховують геополітичну рівновагу в Європі. Відомо, що у другій половині XVII – першій половині XVIII ст. існував у Європі принцип збереження рівноваги сил. Якщо у XVII столітті Франція була найсильнішою та найвпливовішою країною в Європі, то у XVIII ст. лідерство перейшло до Великої Британії, хоча це право необхідно було виборювати. Після перемоги Росії у Великій Північній війні над Швецією, що дало можливість виходу до Балтійського моря, Петро I почав грати на політичній європейській арені. У ці часи європейський вектор політичного впливу зміщався до Австрії. Це шкодило прибічникам Мазепи розв'язувати українські питання. Андрій Войнаровський, перебуваючи в Гамбурзі, згодом у Відні, заохочував європейські країни, зокрема Англію, та уряди Османської імперії, Кримського ханства до війни з Росією. Л. Винар стверджує, що з часу перебування А. Войнаровського в Європі зароджується так звана «англійська орієнтація української еміграції»¹⁷.

Із діалогу графині Кенігсмарк з лікарем постає і образ молодого дипломата, який після поразки під Полтавою був на службі в короля Карла XII. Лікар говорить про нього як про «милу людину з європейською поведінкою»¹⁸. Складність характеру молодого дипломата розкривається під час розмови Войнаровського з графинею Авророю Кенігсмарк та Королем Англії Юрієм I.

У п'ятій частині «Гальціонині дні» автор інтерпретує зустріч Андрія Войнаровського з Авророю Кенігсмарк. Графині Андрій Войнаровський говорить, що попри успішну дипломатичну діяльність в Європі він залишається ізгоєм, тобто людиною, що має батьківщину, куди не може повернутися. Войнаровський щиро вірить

---

¹⁶ Поляннич Б. Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225с.

¹⁷ Винар Л. Андрій Войнаровський. Мюнхен, Клівленд : Видавництво «Дніпрова хвиля», 1962 с.127.

¹⁸ Поляннич Б. Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225 с.

у те, що «кує майбутнє України»¹⁹. З уст європейської дами постає українська жінка, її місце в суспільстві. Аврора порівнює європейських і українських жінок. Так, жінки в Європі, кохаючись з королями, «мають високе відзначення», а в Україні це є гріхом.

Андрій згадує матір Мазепи – Марію Магдалину, її приїзд до сина-гетьмана, де за обідом, засвідчуючи велику повагу до матері, Мазепа сам її пригощав. Ментально українські жінки відрізнялися від європейських тогочасних жінок, і на противагу російським – не намагалися бездумно їх наслідувати. Графиня попереджає Войнаровського про небезпеку, яка чатує його на кожному кроці, оскільки за ним гониться ціла армія «московських дипломатів на чолі з Петром І»²⁰.

В арешті молодого дипломата фатальну роль відіграла Аврора. Поданий автором пейзаж до зустрічі друзів і після неї створює емоційний фон подальшого розвитку сюжету. Влучні метафори передують розв'язці твору: «сонце пробиралося», «червоними плямами розсіялося», волосся гадючкою крутилося», «гори тонули в імлі»²¹; після зустрічі стояла Аврора і «дивилася на білі плямки, що гинули»²².

Г. Лужницький у художню тканину твору вплітає біографічні факти Андрія Войнаровського, зокрема, перебування на військовій службі у шведського короля Карла XII. Відомо, ще за часів шведсько-українського союзу небіж Мазепи був призначений зв'язковим старшиною між військами. В історичному нарисі «Андрій Войнаровський» Л. Винар говорить, що небіж Мазепи, а згодом – його права рука та спадкоємець, мав блискучі ораторські здібності, володів умінням розплутувати важкі політичні ситуації. У статусі заступника гетьмана Войнаровський спілкувався зі шведами, командував деякими гетьманськими й запорозькими частинами. Після поразки 27 червня 1709 року подався разом з гетьманом у великі мандри ізгоя. Царський уряд будь-якою ціною намагався дістати хворого гетьмана та його небожа. Граф Толстой звертався до Великого муфтія видати втікачів за 300 талерів і дістав відмову²³.

Під час діалогу з королем Великої Британії Юрієм I Войнаровський розкриває свої патріотичні погляди. На пропозицію короля отримати маєток, титул і залишитися

---

¹⁹ *Полянч Б.* Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225 с.

²⁰ *Полянч Б.* Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225 с.

²¹ *Полянч Б.* Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225с.

²² *Полянч Б.* Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225с.

²³ *Винар Л.* Андрій Войнаровський. Мюнхен, Клівленд : Видавництво «Дніпрова хвиля», 1962 с.127.

українцем у чужій державі Войнаровський не пристав, оскільки хотів бути «сином Української Козацької Держави». На заперечення короля Юрія I, що така держава не існує, Войнаровський відповідає: « – Вона існує, Юр, вона існує в серцях тисячів-тисяч таких, як я. І існуватиме завжди»²⁴. Юрій дотримується поглядів «розумної любові до Батьківщини», оскільки дурна любов шкодить. Дурною любов'ю, на думку Юрія I, є життя спогадами, а Юрій закликає до боротьби з ворогом – Московщиною, яка не дає незалежності. Він обіцяє на європейському рівні відстоювати права України, але «...будувати тобі я державу не буду, бо хто її не будує, той не вартий держави». З уст короля постає принцип «державного характеру», що полягає в тому, щоб «де б не служити, завжди залишатися вірним своїй державі»²⁵. Судження короля Англії суголосні поглядам самого Г. Лужницького про формування й утвердження нації, розбудови власної держави на національно-релігійних засадах, що було характерно учасникам літературно-християнського угруповання «Логос».

Десятий розділ «Царське золото» починається зі сну резидента царя Петра I Беттігера, що допомагає краще розкрити його психологію. В. Чайковська стверджує: «Інтерпретація тексту сновидінь, як будь-якого іншого тексту, неможлива без розуміння загальної атмосфери твору. Тільки узагальнений аналіз спроможний дати цілісне уявлення про змістову домінанту художнього твору, його поетичний задум»²⁶. Сумніви щодо гріховної діяльності Беттігера висловлює його дружина Матильда. Тому розуміти сон Беттігера необхідно в контексті ситуації та пов'язаних з нею переживань, якими наповнена душа ката. Автор використовує образ щурів, які кидаються на Беттігера, а також «вилазили з-під дверей, зіскакували з вікон, і бігли, бігли»²⁷. А один із щурів кинувся на резидента царя і схопив його за рам'я (лахміття). Щури в цьому випадку відображають невдоволення людини у світі, а ті, що кидаються, є провісниками великої сварки. Матильда звинувачує Беттігера в торгівлі людьми, адже за затримання Войнаровського цар призначив досмертну виплату.

Для Російської імперії зрадником є не тільки той, хто бореться за незалежність

---

²⁴ *Полянч Б.* Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІАН, 1969. 225с.

²⁵ *Полянч Б.* Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІАН, 1969. 225с.

²⁶ *Чайковська В.* Сон і сновидіння як художні прийоми психологічного розкриття персонажів в українській літературі. URL :http://library.zu.edu.ua/vz/9/Vg_2002_9_40.pdf

²⁷ *Полянч Б.* Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІАН, 1969. 225с.

державну, а й той, хто обстоює незалежність церковну. Полковник Свердлов дорікає шпигуну Остапенкові, що не слідкував за «зрадниками-уніатами» і пропустив василіянина отця Пузину, який поїхав до Рима. Після знущань і побиття в роздратованій психіці Остапенка постають картини зруйнування Батурина князем Меншиковим. Зі спогадів виринають образи одноокого без ноги полковника; закривавлене обличчя батька без носа й вуха, який був прив'язаний до дошки і кинутий у Сейм; сотні таких же покалічених батуринців; пожежі в палатах гетьмана та гетьманських вельмож. Батурин у творі є травматичним місцем пам'яті, а ретроспекції Остапенка, з яких постають покалічені образи, – травматичними спогадами.

Розділ, у якому зображено схоплення Андрія Войнаровського, має назву «Лист Аврори графині Кенігсмарк». Діалог віцеграфа Шарона з Шогуном Токугава розкриває рецепцію європейських дипломатів факту захоплення шведського підданого Войнаровського. Не порушуючи історичної правдивості, автор зображує арешт Андрія Войнаровського після повернення з обіду від графині Аврори. Зображення цілої шпигунської сітки дало можливість визначити твір як сенсаційну повість. Інформація про виплати секретарю Войнаровського, покоївці, людям, що слідкували і вдень, і вночі, варті зберігається у звіті Беттігера. На прохання царя Петра I магістрат Гамбургу розглянув лист, у якому йшлося про те, що Войнаровський не розраховувався з царською казною. Вважає, що на відвертий наклеп магістрат відреагував дозволом. На той час усім було відомо, що небіж Мазепи привласнив усі кошти гетьмана, а також і гетьманські клейноди. Автор умисно оминає досить марнотратний спосіб життя Войнаровського в Європі. Г. Лужницький, услід за історично достовірними фактами захоплення Андрія, вказує на звіти дипломатів про незаконні дії царя Петра I. Затримка українця набула європейського розголосу, адже французький дипломат Пуссен, шведський амбасадор Ротліб, датський амбасадор Гагедорн, пруський амбасадор Буркгардт зверталися з реляціями до своїх держав та спільними зусиллями намагалися владнати справу звільнення Андрія, який перебував під протекцією шведського короля. Незважаючи на погрози царя, магістрат не дозволяв видати Войнаровського цареві Петру I. Дипломати провідних країн Європи розгорнули акцію щодо звільнення Андрія Войнаровського, трактуючи цю подію як замах на міжнародне право. Л. Винар наголошує: «Справа Войнаровського стала загальноєвропейською, а тим самим значно активізувала проблеми

України»²⁸. Г. Лужницький у творі називає цю подію сенсацією. Попри опіку європейської дипломатії, Войнаровський після прочитання записки від графині Аврори звертається сам з проханням щодо видачі його Петру I. Так Аврора стала знаряддям московської інтриги, а Войнаровський жертвою терору Петра I. Розповідаючи про відомі перипетії, пов'язані з політичним емігрантом, віцеграф де Шарон зазначає: «І просто не хочеться мені вірити, щоб Андрій Войнаровський до такої міри завірив графині Кенігсмарк»²⁹. Л. Винар робить припущення, що в записці графині були обіцянки царя Петра I щодо звільнення його близьких людей, дозволу жити в будь-якій країні Європи, урегулюванні українських питань³⁰. Войнаровський, як і багато українців за часів царів, вождів імперії, був одурений і засланий у Сибір до Якутська.

Обидві сюжетні лінії перетинаються наприкінці твору; про долю персонажів читач дізнається здебільшого з діалогів. Форма діалогу домінує у створенні художнього світу повісті. Вони значущі, передбачені, предметні, етикетні, оскільки персонажі є творцями світової історії I половини XVIII ст.

У дванадцятому розділі під час розмови Федора Шептицького з європейським дипломатом Шароном постає географічне, культурне та релігійне місце пам'яті – Рим. Федір Шептицький зазначає: «І саме я ... є одним із тих церковних емісарів, що їх у важких хвилинах висилає столиця нашої Католицької Церкви, Львів, до єдиного міста, яке нас лучить зі світом, до Риму»³¹. А Атанасій Шептицький є найвищим зверхником нашої Церкви, Києво-Галицьким Митрополитом, що духовно об'єднує всі українські землі³². У авторському розумінні Чин Святого Василя, що «постійно тримає руку на живчику нашого національного життя та йде в першій лаві до бою за нашу державу» здійснює місію збереження нації. З історії відомо, що чернечий рух Святого Василя походить з III ст.; організаційно оформився у 1617 році, мав головне управління в Римі. У 1744 році цьому чину підпорядковувалися 195 монастирів, що були розміщені на українсько-білоруських землях. Після окупації цих земель Російською імперією у XIX ст. 89 монастирів чину було ліквідовано та передано

---

²⁸ Винар Л. Андрій Войнаровський. Мюнхен, Клівленд : Видавництво «Дніпрова хвиля», 1962 С.127.

²⁹ Поляннич Б. Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225с.

³⁰ Винар Л. Андрій Войнаровський. Мюнхен, Клівленд : Видавництво «Дніпрова хвиля», 1962 С.127.

³¹ Поляннич Б. Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225с.

³² Поляннич Б. Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225с.

Російській церкві³³. Тож, із зображення релігійної сюжетної лінії у творі, пов'язаної з діяльністю Чину Святого Василя, постає християнська пам'ять твору.

Отже, Г. Лужницький у творі «Сім золотих чаш» відтворив атмосферу першої половини XVIII століття, показав виборювання державної та релігійної незалежності українського народу. Поетика історичної пам'яті реалізується автором через сюжет твору, якому наявні дві лінії: виборювання незалежності державної і релігійної. Зображуючи реальні історичні факти, автор акцентує увагу читача на образі України, який складається за допомогою місць пам'яті: Гамбурга, Львова, Рима, де на той час відбувалися важливі для України події; надає їм загальноєвропейського значення.

---

³³ Василіани – Василянки – Чин Святого Василя Великого. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/resources/directory/>.

Інформація об авторе

<https://orcid.org/0000-0003-2485-4425>

Богданова Марина Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і порівняльного літературознавства Бердянського державного педагогічного університету. Основний напрям наукової діяльності – історична проза, феномен пам'яті в історичній прозі письменників української діаспори другої половини ХХ століття. Авторка понад 50 наукових і навчально-методичних праць.

Ключові слова: історична пам'ять, травматична пам'ять, ідентичність, історична повість, поетика, жанр.

Keywords: historical memory, traumatic memory, identity, historical novella, poetics, genre

THE HISTORICAL STORY OF B. POLIANYCH “SEVEN GOLDEN CUPS”: THE DIVINEITY OF HISTORICAL MEMORY’S POETICS

In the article there have been analyzed the historical memory’s poetics in the story of B. Polianych “Seven golden cups” from the position of general ethic, local, personal levels. There have been considered author’s views as a founder and active participant of the Lviv literary society “Logos”.

The author has studied the composition and plot of the work. So, compositionally it consists of twelve parts. In every part the author depicts the solution of Ukrainians’ political questions after defeat of Ukrainian-Swedish troops near Poltava. That’s why the image of a dream state of Ukrainians consists of numerous dialogues, military, church and public leaders. According to it there are two plot lines – state, religious. There have been defined memory places – Hamburg, Lviv, Rome where the important events for Ukrainian people took place.

So, one of the geographic memory places of the story is Hamburg, where on the Japan ship the vice graph Chevalier de Meson Ruzh meets with the leader of military government of Japan – Great Shogun Tokugawa. In Hamburg the fate of Ukraine is decided. The next geographical memory place is Lviv, the Sent jour mountain, where Atanasii Sheptytskyi in the dialogue with Fedir Sheptytskyi discuss Ukrainian problems. Rome is presented as a geographical, cultural and religious memory place, which is associated with Catholic Church. The traumatic memory place – Baturyn – appears from Ostapenko’s memories, in which one by one came crippled images of Ukrainians.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. *Андрусів С.* Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. : монографія. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка ; Тернопіль : Джура, 2000. 340 с.
2. *Апанович О.* Гетьман України емігрант Пилип Орлик. URL: <http://exlibris.org.ua/apanowicz/orlyk.html>
3. *Ассман А.* Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті; пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ: Ніка-Центр. 2012. 440 с.
4. *Василіани – Василіанки – Чин Святого Василя Великого.* URL : <http://risu.org.ua/ua/index/resources/directory//>.
5. *Вешелені О.* Жанр «сенсаційної повісті» в українській еміграційній літературі URL : https://www.academia.edu/6997641/Жанр_сенсаційної_повісті_в_українській_еміграційній_літературі_The_genre_of_sensational_novel_in_the_Ukrainian_immigrant_literature
6. *Вівчарик Н.* Григор Лужницький: митець, який назавжди залишився українцем // Диво. 2016, № 3. С.54–60.
7. *Вівчарик Н.* Проблема національної ідентичності в історичних повістях Григора Лужницького // Волинь філологічна: текст і контекст. Імагологічні виміри національної літератури : зб. наук. пр. / упоряд. Л. К. Оляндер, Т. П. Левчук. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. Вип. 12. С. 47–55.
8. *Винар Л.* Андрій Войнаровський. Мюнхен, Клівленд : Видавництво «Дніпрова хвиля», 1962 с.127.
9. *Вознюк О.* Еміграційна візія іншого: теоретичний аспект. Вісн. Львів. ун-ту. Серія : Філологія. 2008. Вип. 44. Ч. 1. С. 178–184.
10. *Грицков'ян Я.* Українські католицькі письменники міжвоєнного двадцятиліття: група «Логос» / Я. Грицков'ян // Записки НТШ: Праці філологічної секції. Л., 1995. Т. ССХХІХ. С. 170–178.
11. *Дмитрів І., Кафлик О.* Християнське осмислення національної історії у творчості письменників-«логосівців» // [Актуальні питання гуманітарних наук](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2012_3_38). 2012. Вип. 3. С. 295–304. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2012_3_38
12. *Льницький М.* Драма без катарсису: Сторінки літературного життя Львова першої половини ХХ століття. Львів : Місіонер, 1999. 212 с.
13. *Нагорна Л.* Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії . К. : ПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012 . 324 с.
14. *Поляннич Б.* Сім золотих чаш. Історична повість з часів Мазепинської

еміграції 1720 років / передм. М. Рудницького. Торонто : ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН, 1969. 225с.

15. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки : Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.) : навч. посібник. Київ : Либідь, 207. 560 с.

16. Скочиляс І. Атанасій (Шептицький, 1723–1779) Канівський архимандрит і Перемишльський унійний єпископ // Генеалогічні записки. Львів, 2012. Вип. 10 (нової серії 4) С. 29–35.

17. Чайковська В. Сон і сновидіння як художні прийоми психологічного розкриття персонажів в українській літературі. URL :http://library.zu.edu.ua/vz/9/Vg_2002_9_40.pdf

18. Nora P. (Ed.) Les lieux de mémoire. I. La Republique; II. La Nation; III. Les Frances. Paris, Gallimard (Bibliothèque illustrée des histoires), 1984 – 1992.

REFERENCES

1. Andrusiv, S. (2000). *Modusnatsionalnoiidentychnosti: Lvivskiytekst 30-khrokivXXst.* : monohrafiia. Lviv : Lviv. nats. un-t im. I. Franka ; Ternopil : Dzhura. 340 s.

2. Apanovych, O. *Hetman Ukrainy emigrant Pylyp Orlyk.* URL : <http://exlibris.org.ua/apanowicz/orlyk.html>

3. Assman, A. (2012). *Prostory spohadu. Format transformatsii kulturnoi pamiaty* ; per. z nim. K. Dmytrenko, L. Doronicheva, O. Yudin. Kyiv : Nika-Tsentr. 440 s.

4. Vasyliany – Vasylianky – Chyn SviatohoVasyliia Velykoho. URL : <http://risu.org.ua/ua/index/resources/directory/>.

5. Vesheleni, O. *Zhanr «sensatsiinoi povisti» v ukrainskyi emigrantsiini literaturе.* URL : https://www.academia.edu/6997641/Zhanr_sensatsiinoi_povisti_v_ukrainskii_emigrantsiinii_literaturi_The_genre_of_sensational_novel_in_the_Ukrainian_immigrant_literature

6. Vivcharyk, N. (2016). *Hryhor Luzhnytskyi: mytets, yakyi nazavzhdy zalyshyvsia ukrainsem.* Dyvo. № 3. S. 54–60.

7. Vivcharyk, N. (2011). *Problema natsionalnoi identychnosti v istorychnykh povistiakh Hryhora Luzhnytskoho.* Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Imaholohichni vymiry natsionalnoi literatury : zb. nauk. pr. / uporiad. L. K. Oliander, T. P. Levchuk. Lutsk : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. Vyp. 12. S. 47–55.

8. Vynar, L. (1962). *Andrii Voinarovskiy.* Miunkhen, Klivlend : Vydavnytstvo «Dniprova khvyliya». 127 s.

9. Vozniuk, O.(2008). *Emihratsiina viziia inshoho: teoretychnyi aspekt*. Visn. Lviv. un-tu. Seriiia : Filolohiia. Vyp. 44. Ch. 1. S. 178–184.
10. Hrytskovian, Ya.(1995). *Ukrainskikatolytskyipysmennykymizhvoiennohodvadtsiatylittia: hrupa «Lohos»*. ZapyskyNTSh: Pratsifilolohichnoisektsii. Lviv.T. CCXXIX. S. 170–178.
11. Dmytriv, I., Kaflyk, O.(2012). *Khrystyianskeosmyslennianatsionalnoistoriiutvorchohostipysmennykiv-«lohosivtsiv»*. Aktualnipyttanniahumanitarnykh nauk. Vyp. 3. S. 295–304. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2012_3_38
12. Ilnytskyi, M. (2005). *Mizh dvokh svitovykh. Literaturnyi protses 20-kh rr. u Zakhidnii Ukraini*. Dzvyn. № 2. S. 123–137.
13. Nahorna, L.(2012). *Istorychna pamiat: teorii, dyskursy, refleksii*. Kiev : IPIENDim. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. 324 s.
14. Polianych, B.(1969). *Sim zolotykh chash. Istorychna povist z chasiv Mazepynskoi emihratsii 1720 rokiv*. Toronto : Vydavnytstvo OO. Vasyliian. 225 s.
15. Rubel, V.A.(2007). *Nova istoriia Aziita Afryky : Postserednovichnyi Skhid (XVIII – druha polovyna XIX st.)* : navch. posibnyk. Kyiv : Lybid. 560 s.
16. Skochylias, I. Atanasii (Sheptytskyi, 1723–1779) *Kanivskyi arkhymandryt i Peremyshl'skyi uniin yiyepyskop*. Henealohichni zapysky. Lviv. Vyp. 10 (novoiserii 4). S. 29–35.
17. Chaikovska, V.(2002). *Son i snovydinnia yak khudozhni pryiom y psykholohichnoho rozkryttia personazhiv v ukrainskii literaturi*. URL : http://library.zu.edu.ua/vz/9/Vg_2002_9_40.pdf
18. Nora, P. (1984-1992). *Leslieuxdemémoire. I. La République; II. La Nation; III. Les Frances*. Paris, Gallimard (Bibliothèque Illustréedeshistoires).

Богданова Марина Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і порівняльного літературознавства Бердянського державного педагогічного університету

e-mail: mishukmarina36@gmail.com